

Normit kansainvälisten suhteiden ja ulkopoliitiikan tutkimuksessa

JOHANNA SIPILÄ

Normit ja niihin vetoaminen ovat olennainen osa ulkopoliittisia kysymyksiä koskevaa argumentointia. Esimerkiksi Suomen ulkopoliitikassa tämä pätee sekä kokonaisuun asia-alueisiin — kuten idänsuhteisiin ja integraatiopoliittikaan — että yksittäisiin kysymyksiin, jotka ilmestyvät ulkopoliittisen päätöksenteon asialistalle esimerkiksi kansainvälisten konfliktien seurauksena. Normeihin vetoaminen ei aina ole eksplisiittistä, mutta monien ulkopoliittikkaa koskevien debattien ydinsisältö voitaisiin silti pelkistää muutama normiväittämään. Se voidaanko myös valtioiden tosiasiallista käyttäytymistä tarkastella norminäkökulmasta on sen sijaan ongelmallisempi kysymys. Tämän artikkelin tavoitteena onkin selvittää niitä perusteita, joiden pohjalta norminäkökulmaa voidaan mielekkäästi soveltaa myös valtioiden tosiasialliseen käyttäytymiseen. Ensin tarkastellaan kuitenkin oikeudellisia ja moraalisia normeja. Lopussa esitettävillä metodologisilla pohdintoilla saattaa olla myös yleisempää relevanssia normitutkimuksen kannalta.

Oikeudelliset ja moraaliset normit

Oikeusteoria ja etiikka ovat olleet normitutkimuksen perinteisiä painopistealueita, sillä näiden tieteenalojen piirissä normin käsitteellä operoimisella on keskeinen asema. Tämä on heijastunut myös kansainvälisten suhteiden tutkimukseen: normin käsite on yleensä liitetty oikeudellisiin ja eettisiin normijärjestelmiin, joiden avulla on pyritty säätelemään valtioiden välistä kanssakäymistä. Valtioiden kanssakäymisen normiperusteinen säätely onkin keskeinen teema tieteenalan klassisessa kirjallisuudessa, ja uudelleen aihe alkoi kiinnostaa tutkijoita 1960-luvun puolivälistä lähtien erityisesti Vietnamin sodan ja ihmisoikeusproblematiikan yhteydessä (ks. Hoff-

man 1985, 29—30). Vaikka oikeudelliset ja moraaliset normit ovatkin merkityssisällöltään osittain päällekkäisiä, ne on kuitenkin syytä pitää käsitteellisesti erillään, sillä kansainvälinen oikeus muodostaa spesifisine lähteineen itsenäisen normijärjestelmän, kun taas moraaliset normit on pohjimmiltaan johdettava yksilöllisistä lähtökohdista käsin (Nardin 1983, 241, 249).

Kansainvälistä kanssakäymistä ohjaavat oikeudelliset normit ovat syntyneet kansainvälisen oikeuden ja kansainvälisten instituutioiden kehittymisen myötä, mutta niiden piiriin voidaan lukea kansainvälisen kanssakäymisen sopimusperusteinen säätely yleisemminkin. Vaikka kansainvälisen politiikan tutkijat eivät yleensä olekaan kiinnostuneita kansainvälisestä oikeudesta abstraktina normijärjestelmänä, oikeudellisia normeja ei voida sivuuttaa keinona pyrkiä edistämään monien globaalien ongelmien ratkaisua. Osa tutkijoista — esimerkiksi Hedley Bull — on sitä mieltä, että kansainvälisen oikeuden säännöillä on lain status. Hänen mukaansa näitä sääntöjä noudatetaan, koska se yksinkertaisesti on valtioiden etujen mukaista; auttaahan kansainvälinen oikeus pitämään yllä järjestystä mm. määrittelemällä valtioiden suverenisuuden periaatteen. (Bull 1977, 136, 140). On myös tutkijoita — nimikkäimpänä Myres S. McDougal — jotka haluavat nähdä kansainvälisen oikeuden pikemminkin sosiaalisena prosessina kuin sääntöjärjestelmänä (ks. Bull 1977, 128). Tämän koulukunnan mukaan kansainvälisen oikeuden tehtävänä on syntetisoida ja vahvistaa pyrkimyksiä uuden universaalien järjestyksen luomiseksi pitäen keskeisenä kriteerinä ihmisarvon kunnioittamista (McDougal & Lasswell 1985, 164—165).

Legaalis-normatiivisen säätelyn klassisia kohteita ovat olleet erityisesti sodan aloittamisen säätely sekä sodankäynnin keinovalikoiman rajoit-

taminen. Uudemmassa kirjallisuudessa ovat taas nousseet esiin sellaiset teemat kuin ydinaseiden käyttö, ihmisoikeudet ja ekologiset kysymykset. Richard Falk on esimerkiksi ehdottanut ydinaseiden käyttöä säätelevän — ja niiden ensikäytön kokonaan kieltävän — kansainvälisen normiston luomista (Falk 1985, 465). Ihmisoikeuksien alalla kansainvälinen yhteisö on vähitellen alkanut tunnustaa ihmisoikeuksiksi — ja siten normatiivisesti velvoittaviksi periaatteiksi — ns. kolmannen sukupolven ihmisoikeudet, joihin luetaan mm. oikeus ravintoon, terveellisen elinympäristöön, kehitykseen ja rauhaan ja joita voidaan yhteisellä nimellä kutsua solidaarisuus-oikeuksiksi (Marks 1985, 506—512). Ekologisten kysymysten merkitys on kasvanut nopeasti myös normatiivisessa säätelystä, ja nykyään katsotaan yleisesti, että valtioilla on perustavaa laatua oleva velvollisuus elinympäristön suojeluun. Tämän yleisen normin saattaminen juridisesti sitovaan muotoon on tosin vielä alkutekijöissään, mutta jo nyt on nähtävissä, että suojeluvuote muodostaa radikaalin poikkeaman perinteisestä valtiosuvereenisuuden doktriinista. (Schneider 1985, 602—603.)

Moraaliset normit voidaan määritellä normeiksi, jotka perustuvat eettiselle hyväksyttävyydelle. Varhaisin kansainvälisiä suhteita koskeva teoretisointi oli luonteeltaan paljolti juuri moraalista pohdiskelua, eikä tämä aspekti ole myöhemminkään hävinnyt tieteenalan kysymyksenasettelusta, vaikka se onkin menettänyt suhteellista merkitystään realistisen koulukunnan syntymisen myötä. Kansainvälisten suhteiden teoriaperinteessä on tapana erottaa kolme päälähestymistapaa suhteessa moraalisiin normeihin. Realistinen koulukunta katsoo moraalisten normien ja kansallisen intressin olevan sovittamattomassa ristiriidassa keskenään, eikä se siten hyväksy yleispätevien moraalisten normien sitovuutta. Kansallisen intressin puolustamisen realistit sen sijaan kokevat moraalisen imperatiivina, joten normatiivinen elementti on tässä muodossa mukana myös voimapolitiisessa ajattelussa. Anglosaksista perinteestä kumpuavaa suhtautumista normatiiviseen ajatteluun voidaan kutsua klassiseksi lähestymistavaksi. Tämä lähestymistapa juontaa juurensa luonnonoikeudesta ja yhteiskuntasopimuksen ideasta, ja sille on ominaista pyrkimys moraalisten normien noudattamiseen ja niiden

kodifiointiin kansainvälisen yhteisön nimissä. Kosmopoliittinen lähestymistapa taas pyrkii irrottautumaan valtiokeskeisyydestä ja soveltaamaan moraalisia normeja globaalissa kontekstissa. (Ks. Hoffman 1985, 30—35.)

Uudempaan moraalisiin normeja koskevan keskusteluun ovat osallistuneet mm. Charles R. Beitz ja Stanley Hoffman. Beitz on tehnyt yrityksen soveltaa John Rawlsilta peräisin olevaa distributiivisen oikeudenmukaisuuden ideaa kansainvälisiin suhteisiin. Luonnonvarojen hyödyntämisen osalta »tietämättömyyden verhon» käyttäminen jakoperiaatteista päätettäessä merkitsisi sitä, että päädyttäisiin sellaiseen luonnonvarojen uusjakoon, joka sallisi jokaisen yhteisön tyydyttää jäsentensä taloudelliset perustarpeet ja luoda oikeudenmukaisen poliittisen koneiston. Distributiivisen oikeudenmukaisuuden periaatteet ovat universaalisia ja velvoittavat ensisijaisesti yksilöitä eivätkä valtioita. (Beitz 1979, 141, 180—181, 183.) Kriittisesti Beitzin normatiiviseen teoriaan suhtautuu esimerkiksi Stanley Hoffmann, joka katsoo Beitzin syyllystyvän historian ja politiikan poliittisen ulottuvuuden kieltämiseen. Hoffmann arvostelee myös Beitzin näkemysten eettisiä perusteita, sillä Beitz hylkää hänen mukaansa kansalliseen politiikkaan sisältyvän moraalisen ulottuvuuden. Hoffmannin oma kanta käy ehkä parhaiten ilmi toteamuksesta, jonka mukaan mahdolloman tehtävän edessä ei voida puhua velvollisuudesta. (Hoffmann 1981, 155—156.)

Kysymys oikeutetuista sodista on klassinen esimerkki tapauksesta, johon on sovellettu erilaisia moraalisia normeja. Tähän laajaan ongelma-kompleksiin liittyy myös kysymys kansainvälisten interventoiden eettisestä hyväksyttävyydestä. Kansainvälisen oikeuden normit tuomitsevat jyrkästi intervention, mutta moraaliselta kannalta katsottuna kysymys on huomattavasti monitahoisempi. Jefferson McMahan asettuikin sille kannalle, että legitiimiäkin valtiota vastaan tehty interventio saattaa olla puollettavissa moraalisiin perustein, jos valtion ulkopoliittikka on aggressiivista ja muita valtioita uhkaavaa tai jos hallitus järjestelmällisesti vainoaa tiettyä vähemmistöryhmää. Joissakin tapauksissa voidaan McMahanin mukaan jopa puhua moraalista velvollisuudesta puuttua voimakeinoin toisen valtion sisäiseen tilanteeseen. Samalla hän myöntää, et-

tä eettiseltä kannalta optimaalisten normien muuttaminen yleisesti hyväksytyiksi kansainvälisiksi käyttäytymissäännöiksi on usein mahdollista. (McMahan 1987, 94—95, 97.)

Myös ydinasevarustelusta ja ydinsodan uhkasta käytyä keskustelua on vaikea kuvitella ilman moraalisiin normeihin nojaavaa argumentointia. Käsitys, että ydinpelote on käytännössä osoittanut hyödyllisyytensä ja toimivuutensa ja on siten myös eettisesti hyväksyttävissä, voidaan torjua moraalisiin perusteisiin: Kantin kategorisen imperatiivin opin mukaan on tuomittavaa käyttää muita pelkästään keinona omien tavoitteiden saavuttamiseksi (ks. Werner 1987, 167, 170). Joseph S. Nyeen mukaan ydinpelotteen »moraalisuus» on ehdollista eikä sitä koskeviin eettisiin kysymyksiin voida siten antaa kertakaikkista vastausta. Näitä kysymyksiä pohdittaessa tulisi hänen mukaansa ottaa huomioon sekä sääntöetiikan että seuraamusetiikan edustamat näkökohdat. Nye kallistuu kuitenkin enemmän seuraamusetiikan puolelle, sillä sääntöetiikan mukainen oman moraalisen integriteetin kohottaminen ylimmäksi kriteeriksi johtaisi ennen pitkää omahyväiseen egoismiin, jossa yksilön moitteettomuus nousee suuremmaksi arvoksi kuin muiden ihmisten henki. Nye suosittaakin huolellisten kausaalisten arvioiden laatimista niistä suhteellisista riskeistä, joita pelotepolitiikan eri muotoihin ja toisaalta pelotepolitiikan vaihtoehtoihin sisältyy. (Nye 1986, 18—19, 34, 80.)

Sosiaaliset normit

Vaikka ei kiistettäisikään oikeudellisten ja moraalisten normien relevanssia kansainvälisissä suhteissa ja valtioiden ulkopolitiikassa, ei käy kieltäminen, että kyse on kuitenkin abstrakteista normijärjestelmistä, jotka eivät edes pyri »selittämään» valtioiden tosiasiallista käyttäytymistä. Onkin syytä tarkastella kansainvälisten suhteiden yhteydessä myös sosiaalisen normin käsitettä, joka — niin yhteiskuntatieteiden perustermi kuin onkin — on saanut yllättävän vähän huomiota osakseen kansainvälisten suhteiden ja ulkopolitiikan tutkimuksessa. Standardimääritelmän mukaan sosiaaliset normit ovat käyttäytymissäantöjä, joita tuetaan pakottein ja joiden avulla saadaan aikaan arvojen edellyttämiä valintoja (Allardt 1983, 58). Sosiaalisen normin kä-

sittien täsmentämiseksi Klaus Mäkelä on ehdottanut sosiaalisten normien, persoonallisten normien ja normatiivisten odotusten erottamista toisistaan. Tällöin sosiaalisella normilla tarkoitetaan normia, joka vallitsee jossakin yhteisössä. Personallinen normi taas pätee tietyssä persoonallisuusjärjestelmässä ja normatiivinen odotus voidaan puolestaan tulkita siten, että yksilö vaatii muita yksilöitä noudattamaan jotakin normia. (Mäkelä 1963, 28.)

Sosiaalisiin normeihin sisältyy aina jonkinasteista yleistettävyyttä, sillä normittaminen kohdistuu tekokategorioihin eikä yksittäisiin tekoihin. Samanaikaisesti normit ovat kuitenkin arvoja spesifisempiä, sillä onhan niiden viitattava identifioitavissa oleviin toimintavaihtoehtoihin voidakseen täyttää funktionsa käyttäytymissäantöinä. (Williams 1968, 205.) Sosiaaliset normit syntyvät spontaanisti yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen tuloksena ja yhteisön jäsenet oppivat ne sosiaalistumisprosessissa. Siten sosiaaliset normit muodostavat eräänlaisen vastapoolin autoritatiivisille normeille. Tästä huolimatta sosiaalisille normeille on ominaista, että ne toimivat suhteellisen pysyvinä ja tehokkaina sosiaalisen kontrollin välineinä. (Opalek 1986, 104—105.)

Sosiaalisten normien edellyttämä käyttäytymisen on usein samalla myös oikeudellisiin ja moraalisiin normeihin mukautuvaa käyttäytymistä, mutta tämän osittaisen päällekkäisyyden ei pitäisi antaa hämärtää näiden normien erilaista perusluonnetta. Kelseniläinen oikeusteoria korostaa, että oikeusnormi saa aina pätevyytensä toiselta oikeusnormilta ja että tehtäessä päätelmiä oikeusnormien sisällöstä lähtien ovat lakitekstit (ks. Aarnio 1982, 43, 71). Käytännössä tietenkin monet yhteiskunnalliset tekijät — kuten yleinen oikeustaju — vaikuttavat oikeusnormien tulkintaan, mutta ero sosiaaliseen vuorovaikutukseen perustuviin sosiaalisiin normeihin on kuitenkin ilmeinen. Sama pätee myös moraalisiin normeihin: siinä missä moraalifilosofi on kiinnostunut tietyistä normatiivisista premisseistä johdettavista ja pätevään argumentaatioon nojaavista normeista, sosiologi tutkii yhteisössä tai vuorovaikutussuhteessa todella vallitsevia normeja. Normatiivisina premisseinä uudemman moraalifilosofian piirissä toimivat ennen kaikkea hyödyn ja oikeudenmukaisuuden periaatteet (von Wright 1982, 256). Hyödyn käsite on kansalli-

sen edun muodossa keskeinen myös realistisen koulukunnan termistössä, eikä se ole vailla merkitystä myöskään sosiaalisten normien alkuperää tarkasteltaessa, mutta tällöin sanan merkityssisältö eroaa huomattavasti moraalifilosofialle ominaisesta objektivoidusta ja pyyteettömästä hyödyn käsitteestä.

Realistisen koulukunnan edustajien abstrakteja normijärjestelmiä vastaan suuntaamaa kritiikkiä voidaan pitää sikäli oikeutettuna, että oikeudellisten ja moraalisten normien ja niiden noudattamisen tutkiminen antaa yksipuolisen kuvan valtioiden välisten suhteiden todellisuudesta. Sen sijaan tätä argumentaatiota ei ole välttämätöntä viedä niin pitkälle, että vallan käsite täysin syrjäyttää kansainvälisiin suhteisiin sisältyvän normatiivisen elementin. Sosiaalisia normeja korostavan lähestymistavan etuna onkin juuri se, että tällöin otetaan huomioon sekä toimijoiden väliset valtasuhteet että ne vuorovaikutuksen aspektit, jotka eivät ole redusoitavissa valtaresursseiksi. Sosiaalisten normien käyttäminen viitekehystenä ei tietenkään ole ainoa tapa pyrkiä lähestymään valtioiden välisiä suhteita »jalostetun» realismin näkökulmasta. Sosiaalisen normin käsitettä on kansainvälisten suhteiden ja ulkopoliittikan tutkimuksessa kuitenkin hyödynnetty niin nuokasti, että sen sisältämää potentiaalia on syytä tarkastella lähemmin.

Normianalyysi kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa

Katsaus aikaisempaan tutkimukseen osoittaa, että sosiaalisen normin käsite on usein korvattu erilaisilla lähikäsitteillä. Niinpä esimerkiksi Alexander L. George puhuu yleisesti sääntöjen ja normien merkityksestä kansainvälisissä suhteissa. Hän on kiinnittänyt huomiota erityisesti niihin sääntöihin ja normeihin, jotka rajoittavat suurvaltojen keskinäistä kilpailua vaikutusvallasta. George erottaa toisistaan sopimuksen muodon saaneet käyttäytymissäännöt ja vähemmän muodolliset ja usein implisiittiset kilpailua säätelevät normit, jotka ovat syntyneet konkreettisisa kilpailutilanteissa tai heijastavat sitä, min-kälaisia rajoituksia suurvallat ovat katsoneet parhaaksi soveltaa keskinäisissä suhteissaan. Tällaiset normit pätevät usein vain tiettyyn maantieteelliseen alueeseen. (George 1988, 69—70.) Ylei-

semällä tasolla »sosiaalisten sopimusten» noudattamista kansainvälisissä suhteissa on käsitelty mm. Oran R. Young, jonka mukaan sosiaalisten instituutioiden normatiivisen ulottuvuuden perustana on sopimusten noudattamisen synnyttämä legitimitetti (Young 1982, 278—279).

Varsinainen normianalyysi edellyttää kuitenkin käsitteellisten ja metodologisten ratkaisujen muokkaamista normitutkimuksen vaatimuksia vastaavaan muotoon. Kjell Goldmannin vuosina 1969 ja 1971 julkaisemat tutkimukset sekä Heinz Krummenacherin tutkimus vuodelta 1985 ovat esimerkkejä tämän vaatimuksen täyttävistä tutkimuksista. Sen sijaan on kyseenalaista, voidaanko Goldmannin ja Krummenacherin tutkimia »kansainvälisiä normeja» pitää sosiaalisina normeina, sillä sosiaalisia normeja on mielekäästä tutkia vain sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden muodostamassa kontekstissa. Yhteys sosiaaliselle kanssakäymiselle ominaisiin keskinäisiin odotuksiin ja myös sanktioinnin todennäköisyyteen katkeaa, jos nämä odotukset oletetaan yhteneviksi kaikkien vuorovaikutussuhteiden osalta. Goldmann tekee juuri näin tutkiessaan »aktoriuniversaalisia» normeja: normeista tulee järjestelmän ominaisuuksia (ks. esim. Goldmann 1969, 185). Myöskään Krummenacher ei kiinnitä huomiota sosiaaliin vuorovaikutussuhteisiin.

Sosiaalisten normien tutkimista vuorovaikutuskontekstissa on pidettävä välttämättömänä ensinnäkin siksi, että käsitteen analyttinen terävyys ja erillinen identiteetti suhteessa muihin normeihin ja sääntöihin säilyisi. Toiseksi ja tähän liittyen on syytä todeta, että toimijan resursipohja on usein tärkeä väliintuleva muuttuja, jonka vaikutus voidaan ottaa huomioon, jos tutkimuskohteeksi valitaan vuorovaikutussuhteet ja sosiaalisten normien ilmeneminen näissä vuorovaikutussuhteissa. On ilmeistä, että suurvaltojen suhtautumista klienttivaltioihinsa ohjaavat erilaiset normit kuin klienttivaltioiden suhtautumista suurvaltoihin tai toisiinsa. Tätä ei muuta muuksi se, että oikeudelliset ja moraaliset normit saattavat edellyttää oikeuksien ja velvollisuuksien symmetrisyyttä. Sosiaaliset normit eivät siten voi olla luonteeltaan universaalisia kuin poikkeustapauksissa. Sen sijaan ne kohdistuvat toimijajoukkoon, joka on vuorovaikutussuhteidensa osalta jossain merkityksessä homogeeninen.

Raymond Cohen on hyödyntänyt pelisäännön

käsitettä kansainvälisten suhteiden tarkastelussa tavalla, joka monessa suhteessa muistuttaa edellä hahmoteltua sosiaalisiin normeihin perustuvaa lähestymistapaa. Pelisäännöt kattavat Cohenin mallissa koko sen normatiivisten rajoitteiden kirkon, jonka avulla valtiot säätelevät käyttäytymistään. Cohen rinnastaa kansainvälisen järjestelmän pelisäännöt yhteiskunnassa vallitseviin tapoihin ja normeihin ja toteaa molempien heijastavan enemmän »päivittäisiä orgaanisia prosesseja» kuin ylhäältäpäin säädettyjä lakeja. Hän korostaa erityisesti bilateraalisten normien merkitystä kansainvälisissä suhteissa ja toteaa alueellisilla ja universaaleilla normeilla olevan vähäisempää operatiivista merkitystä. (Cohen 1981, 6, 96, 154.) On itsestään selvää, että bilateraaliin normeihin on tartuttava vuorovaikutussuhteita tutkimalla. Myös F. O. Bonkovsky korostaa normien toimijaspesifisyyttä ja tilannekohtaisuutta: kansallisvaltiot esiintyvät tiettyjen normien esitaistelijoina, ja normien tilannekohtaisuus liittyy kansainvälisten suhteiden dynaamiseen luonteeseen (Bonkovsky 1980, 156, 170). Hieman pidemmälle vietyä Bonkovskyn näkemykset vesittäisivät voluntaristisuudessaan sosiaalisen normin käsitteen, mutta hänen normien tilannekohtaisuutta koskeva havaintonsa vahvistaa käsitystä vuorovaikutusnäkökulman mielekkyydestä.

Edellä on käynyt ilmi, ettei sosiaalisen normin käsitteellä ole vakiintunutta asemaa kansainvälisten suhteiden tai ulkopoliitiikan tutkimuksessa ja että normeista puhuttaessa useimmiten viitataan oikeudellisiin tai moraalisiin normeihin. Onkin syytä kysyä, onko »sosiologista» normianalyysiä ylipäättään mahdollista soveltaa kansainvälisten suhteiden tutkimukseen. Ongelmaan tartutaan tässä tarkastelemalla ensin normeihin perustuvan lähestymistavan rajoituksia ja sitten sen sisältämiä mahdollisuuksia.

Rajoitukset

Sosiaaliset normit ovat nimenomaan tiettyssä yhteisössä vallitsevia käyttäytymissääntöjä, ja siten herää kysymys, onko yhteisöllisyyden vaatimusta pidettävä ennakkoehtona sosiaalisten normien tutkimiselle myös kansainvälisissä suhteissa. Yhteisöllisyyden totaalinen kieltäminen on ominaista niin realistisen koulukunnan perinteisesti edustamalle valtataistelunäkemykselle kuin neorealis-

tien esittämille tulkinnoillekin. Kenneth N. Waltzin mukaan kaksi rakenteellista mallia — anarkia ja hierarkia — kuvaavat siten kattavasti kansainvälisen järjestelmän organisoitumisperiaatteita (Waltz 1979, 114—116). Robert O. Keohane edustaa lievempää kantaa: hän pitää velvoitteiden vapaaehtoista hyväksymistä ja yleisesti hyväksytyjen käyttäytymisstandardien noudattamista mahdollisena kansainvälisessä politiikassa, vaikka toteaakin tällaisen »diffuusin vastavuoroisuuden» olevan aidossa muodossaan harvinaista (Keohane 1986, 23).

Toisenlaista näkökulmaa edustaa tutkimustraditio, joka suosii kansainvälisen yhteisön käsitettä. Yhteisön kriteerinä pidetään yleensä institutionalisoitujen kanssakäymis- ja yhteistyömuotojen kehittymistä. Alun perin eurooppalainen kansainvälinen yhteisö oli ensimmäiseen maailmansotaan mennessä laajentanut jäsenpohjansa universaaliseksi. Kehitys valtioiden muodostamasta yleismaailmallisesta yhteisöstä kohti kansojen yhteisöä alkoi kuitenkin vasta toisen maailmansodan jälkeen. (Bull 1984, 120, 125—126.) Kolmannen maailman nousu merkitsi lopullista kuoliniskua Euroopan dominoimalle yhteisölle. Uusi, kehittyvä kansainvälinen yhteisö on tosin edeltäjänsä aidommin universaalinen mutta vastaavasti rakenteeltaan heikompi. (Bull & Watson 1984, 429—430.)

Kokoavasti yhteisöllisyyden merkitystä eri teoriaperinteissä voidaan tarkastella Martin Wrightin esittämän kolmijaon pohjalta: Siinä missä machiavellilaiset kieltävät kansainvälisen yhteisön olemassaolon, Grotiuksen perilliset pitävät tämän yhteisön luomia sääntöjä valtioita sitovina. Kantilainen perinne taas edustaa näkemystä, jonka mukaan kansainvälisessä politiikassa on pohjimmiltaan kyse ihmisten välisistä suhteista ja tärkeimpänä normina on siten ihmiskunnan veljeyden edistäminen. (Bull 1976, 104—105.) Koska kysymys kansainvälisten suhteiden perusluonteesta sijaitsee koulukuntakiistojen polttopisteessä, eri teoriaperinteiden edustamat näkemykset eivät ole sovittavissa yhteen. Eteenpäin saatettaisiin päästä esimerkiksi asia-alueittain eriytyvän ja maantieteelliset alajärjestelmät huomioon ottavan tarkastelun kautta, sillä funktionaalinen ja maantieteellinen konteksti vaikuttavat mitä ilmeisimmin kansainvälisten suhteiden luonteeseen. Yleisesti voidaan ehkä F. O.

Bonkovskyn tavoin todeta, että nykyiselle kansainväliselle järjestelmälle on ominaista »jakautunut yhteisöllisyys»: tietoisuus keskinäisriippuvuudesta on levinnyt laajalle, mutta samanaikaisesti keskenään ristiriitaiset tavoitteet ja pyrkimykset erottavat ihmisiä ja kansoja toisistaan (ks. Bonkovsky 1980, 154).

Näyttää kuitenkin siltä, että yhteisöllisyyskriteerillä on vain rajoitettua merkitystä punnittaessa mahdollisuuksia soveltaa sosiologista normianalyysia kansainvälisiin suhteisiin. Vuorovaikutus voi kansainvälisessä politiikassa nimittäin olla kestävällä pohjalla, vaikka osapuolet eivät jakaisikaan samoja tavoitteita. Konfliktisuhteissa yhteisillä säännöillä ja toimintakäytännöillä on itse asiassa erityisen tärkeä tehtävä, sillä toimivathan ne tällöin usein ainoana yhdistävänä siteenä osapuolten välillä. (Nardin 1983, 5.) Samantyyppinen argumentointi pätee myös interdependenssuhteisiin, sillä keskinäisriippuvuuteen sisältyvä havoittuvuusriski saattaa motivoida noudattamaan yhteisiä normeja, vaikka valtiot eivät varsinaista yhteisöä muodostaisikaan. Yhteisöllisyyttä yhteisten arvojen ja tavoitteiden merkityksessä ei siten ole syytä asettaa normianalyysin soveltamisen ennakkoehdoksi. Ainoana yleisenä ennakkoehdellytyksenä voidaankin pitää vuorovaikutuksen jonkinasteista pysyvyyttä ja intensiivisyyttä, sillä jos vuorovaikutus jää satunnaiseksi, ei voida perustellusti puhua sosiaalisesta vuorovaikutussuhteesta ja tällöin sosiaalisen normin käsite menettää väistämättä merkityksensä. Sen sijaan on toisarvoista, toteutuuko vuorovaikutus institutionalisoituja yhteistyökanavia pitkin vai onko se luonteeltaan spontaania. Normitutkimusta on tosin vaikeaa sovittaa yhteen voimapolitiittisen koulukunnan jyrkimpien näkemysten kanssa, mutta sosiologisen lähestymistavan omista lähtökohdista katsottuna kansainvälisiin suhteisiin sisältyvä anarkistisuuden elementti ei aiheuta ongelmia. Jo se että valtioyhteisön on tuomittava tietyt valtiot (Etelä-Afrikka, Israel jne.) poikkeaviksi kyetäkseen määrittelemään omat rajansa todistaa sen näkemyksen puolesta, että anarkistisuuden elementtiä tasapainottaa kansainvälisessä järjestelmässä vahva yhteisöllisyyden elementti (ks. Miller 1983, 246—247). On siis perusteetonta olettaa, että sosiaaliset normit lakkaisivat ohjaamasta käyttäytymistä, kun astutaan askel kansainvälisten suhteiden anarkis-

tisen mallin suuntaan. Yhtä perusteetonta on toisaalta olettaa, että sosiaalisia normeja voitaisiin tutkia irrallaan valtaresursseista. Sitä paitsi sosiologitkin ovat varsin usein tutkineet erilaisten pakkoyhteisöiksi miellettyjen ryhmien keskinäis-suhteita.

Kun sosiologista normianalyysia pyritään soveltamaan kansainvälisten suhteiden tutkimukseen, tyypillisiksi analyysiyksiköiksi nousevat kollektiiviset toimijat kuten valtiot ja kansainväliset järjestöt. Koska sosiologisen normitutkimuksen perinteisiä analyysiyksiköitä ovat olleet pienryhmien jäsenet, on syytä ottaa huomioon ne rajoitukset, joita siirtymisestä suurempien yksiköiden tasolle seuraa. Nämä rajoitukset ovat läheisessä yhteydessä metodologisiin ongelmiin. Kun päätöksentekoteorioiden kehittymisen myötä hylättiin metafysiinen valtiokäsitys ja oivallettiin, että valtion kaltaiset kollektiiviset toimijat voivat tehdä havaintoja ja päätöksiä vain metaforisessa merkityksessä, oli tietenkin esitettävä tilalle jokin muu ratkaisu. Päätöksentekotutkimuksen tärkeimmiksi analyysiyksiköiksi nousivatkin yksittäiset päätöksentekijät. (Ks. esim. Dreyer 1983, 273.) Myös normien muotoilemista ja noudattamista koskevat päätökset voidaan usein muodollisesti johtaa yksittäisiin päätöksentekijöihin. Koska sosiaaliset normit kuitenkin syntyvät vuorovaikutuksen tuloksena, päätöksentekijöiden merkitystä liiaksi korostava näkökulma on voluntaristisuudessaan harhaanjohtava. Siksi normien syntymistä, uusintamista ja noudattamista tutkittaessa onkin otettava huomioon koko se vuorovaikutussuhteiden verkosto, jonka oletetaan vaikuttavan tutkimuskohteeseen. Kansainvälisiin suhteisiin liittyviä sosiaalisia normeja tutkittaessa tämä vuorovaikutussuhteiden verkosto koostuu yleensä ainakin kahdesta kollektiivisesta toimijasta, jotka — etenkin ulkopolitiittisen päätöksenteon ollessa kyseessä — jakaantuvat edelleen virallisiin päätöksentekijöihin ja erilaisiin intressiryhmiin. Siten on myönnettävä, että siirtyminen monimutkaisempien analyysiyksiköiden tasolle saattaa merkitä jonkinasteista analyysin hienojakoisuudesta luopumista, sillä onhan erityisesti kognitiivisten prosessien tutkiminen helpompaa pienryhmätasolla. Sosiaalisia normeja tutkittaessa vuorovaikutussuhteet ovat kuitenkin kognitiivisia prosesseja tärkeämpiä, joten sosiologisen normianalyysin soveltaminen ei

kaadu myöskään analyysiyksiköitä koskevaan ongelmaan. Bilateraalisten normien ja vuorovai-
kutussuhteiden keskeisyys lisää sitä paitsi tarkas-
telun kohteen hallittavuutta.

Mahdollisuudet

Sosiologisen normianalyysin soveltaminen kansainväliisiin suhteisiin pitää sisällään useita mahdollisuuksia. Ensinnäkin voidaan mainita tämän lähestymistavan heuristinen hedelmällisyys. Heuristinen hyöty voi kanavoitua kahdella tavalla. Normitutkimuksen tunteminen suo ensinnäkin mahdollisuuden kansainvälisen politiikan ilmiöiden jäsentämiseen uudella tavalla, mistä Cohenin kirja on hyvä esimerkki. Toiseksi voidaan pyrkiä käyttämään heuristisesti hyväksi sosiologisen normianalyysin jossain määrin spesifistä käsitteellistä välineistöä.

Paitsi heuristisena apuvälineenä sosiaalisten normien tutkiminen voi toimia myös eräänlaisena jäännöskategoriana kansainvälisten suhteiden teoriassa, sillä yksikään teoria ei selitä jäännöksettömästi kaikkia kansainvälisen politiikan ilmiöitä. Kun lähtökohdaksi otetaan käsitys teorioiden komplementaarisuudesta, voidaan esittää hypoteesi, jonka mukaan sosiaaliset normit huomioon ottava lähestymistapa täydentää erityisen hyvin vakiintuneempia teorioita ja selitystraditioita; kiinnittäähän kyseinen lähestymistapa huomiota sellaisiin kansainvälisen politiikan ilmiöiden aspekteihin, jotka on usein laiminlyöty niin kvalitatiiviseen kuin kvantitatiiviseenkin aineistoon pohjautuvissa selitysmalleissa.

Vaikka sosiaaliset normit osoittautuisivatkin hyödyllisiksi eräänlaisena kansainvälisen politiikan selitysmallien jäännöskategoriana, tämä ei vielä merkitse sitä, että kansainvälisen politiikan ilmiöitä voitaisiin lähestyä itsenäisesti sosiologisen normianalyysin näkökulmasta. Kuten edellä on jo todettu, sosiaaliset normit kytkeytyvät kansainvälisessä politiikassa läheisesti valtasuhteisiin. Tämä antaa aiheen kysyä, onko normitutkimus itse asiassa valta-analyysia vai ovatko sosiaaliset normit analyttisesti erotettavissa valtasuhteista. Sosiologisen normianalyysin käsitteellinen välineistö viittaisi jälkimmäiseen vaihtoehtoon. Tämän näkemyksen puolesta puhuu myös se, että osa normeista on ns. sisäistettyjä normeja, joita ei ainakaan suoraan tueta sanktioilla, ja että alun

perin sanktioihin perustuvista normeista saattaa kehittyä itse itseään ylläpitäviä normeja. Myös esimerkkien avulla voidaan hankkia evidenssiä käsitykselle, että sosiologisessa normianalyysissa on aineksia myös itsenäiseksi lähestymistavaksi. Tässä on esimerkeiksi valittu toisaalta regiiinanalyysi ja toisaalta vastavuoroisuuden periaate sosiaalisena normina.

Regiiminanalyysia voidaan pitää tutkimus-
suuntauksena, johon liittyy myös selvä normaatiivinen ulottuvuus. Normatiivisuus korostuu erityisesti Stephen Krasnerin esittämässä regiimin määritelmässä, jonka mukaan regiimi on joukko implisiittisiä tai eksplisiittisiä periaatteita, normeja, sääntöjä ja päätöksentekomuotoja, joiden suhteen toimijoilla on yhtenevät odotukset tietyllä kansainvälisen politiikan asia-alueella. Kun periaatteet ja normit muuttuvat, muuttuu regii-
mikin. (Krasner 1983, 2, 4.) Normien vaikutus ei siten rajoitu hallintajärjestelmien koossa pitämiseen, vaan regiiimit tuottavat myös substantiivisia normeja: siten esimerkiksi GATT-järjestelmälle rakentuva vapaakaupparegiimi on johtanut diskriminaation kieltävän normin syntymiseen (Kratochwil & Ruggie 1986, 769). Sosiaalisia normeja korostava lähestymistapa on varteen-
otettava tutkimusstrategia erityisesti silloin, kun tutkitaan regiiimisääntöjen syntyhistoriaa ja uusintamisprosesseja. Norminäkökulmaa voidaan soveltaa myös regiiimisääntöjen substantiivisen sisällön tutkimiseen. Lisäksi regiiimien yleinen hallinnointi edellyttää yhteisiä normeja.

Vastavuoroisuuden periaatetta voidaan pitää universaalisenä normina, jonka vaikutus perustuu aikaisemmissa vuorovaikutustilanteissa syntyneiden kiitollisuudenvelkojen aiheuttamalle moraalisen velvoittavuuden tunteelle (Gouldner 1960, 171, 174). Kyse ei kuitenkaan ole pelkästään moraalisen velvoittavuuden tunteesta, josta on pelkätään moraalisen velvoittavuuden tunteelle (Gouldner 1960, 171, 174). Kyse ei kuitenkaan ole pelkästään moraalisen velvoittavuuden tunteesta, josta on pelkätään moraalisen velvoittavuuden tunteelle (Gouldner 1960, 171, 174). Kyse ei kuitenkaan ole pelkästään moraalisen velvoittavuuden tunteesta, josta on pelkätään moraalisen velvoittavuuden tunteelle (Gouldner 1960, 171, 174). Kyse ei kuitenkaan ole pelkästään moraalisen velvoittavuuden tunteesta, josta on pelkätään moraalisen velvoittavuuden tunteelle (Gouldner 1960, 171, 174).

velvoittavuuden kokeminen rajoittuu siis diffuusiin vastavuoroisuuteen. Vaikka Keohane pitää spesifistä vastavuoroisuutta kansainvälisten suhteiden perusmallina, hän mainitsee etujen yhteisyydelle perustuvat yhteistyöregiimit ja kansainvälisen integraation esimerkkinä diffuusista vastavuoroisuudesta ja toteaa, että kansainvälisen kaupan luonnetta kuvaamaan tarvitaan spesifisen ja diffuusin vastavuoroisuuden yhdistelmä. (Keohane 1986, 4, 20, 23, 25.) Myös diffuusin vastavuoroisuuden mallia voidaan siis pitää käytökelpoisena selitysmallina. Tämä taas vahvistaa käsitystä, että kansainvälisten suhteiden teoriakentässä on tilaa myös sosiaalisia normeja korostavalle lähestymistavalle.

Myös sosiologisen normitutkimuksen eri suuntausten tarkastelu avaa mielenkiintoisia mahdollisuuksia sosiaalisia normeja kansainvälisiin suhteisiin soveltavan lähestymistavan kannalta. Sosiologisen ja antropologisen normitutkimuksen kaksi keskeisintä kysymystä liittyvät toisaalta siihen, miksi normeja noudatetaan ja toisaalta siihen, miksi tietyssä sosiaalisessa yhteisössä ovat voimassa juuri tietyt normit. Ei ole olemassa yleistä teoriaa, jonka perusteella näihin kysymyksiin voitaisiin antaa lopullinen vastaus. Sen sijaan voidaan karkeasti jaotellen erottaa kaksi sosiologista koulukuntaa, jotka lähestyvät näitä kysymyksiä vastakkaisista näkökulmista. Näitä koulukuntia voidaan summaarisesti kutsua funktionalistiseksi koulukunnaksi ja konfliktikoulukunnaksi. (Gibbs 1968, 211.)

Funktionalistit Durkheimista Parsonsiin ovat tulkinneet normien heijastavan sosiaalista konsensusta ja yhteistä arvojärjestelmää. Siten normit muodostavat integroidun normijärjestelmän, mikä merkitsee normiristiriitojen ja normeja koskevien erimielisyyksien supistumista minimiin. Sosiaalisen koheesion ylläpitämisen kannalta funktionalistinen koulukunta pitää keskeisinä tekijöinä sosialisatioprosessin tehokkuutta ja niitä palkintoja, jotka seuraavat normien vastavuoroisesta noudattamisesta. (Ks. Gibbs 1968, 211—212.) Normeja tarvitaan ennen kaikkea parantamaan yhteisön patologisia tiloja, jotka saattavat ilmetä esimerkiksi jatkuvina epäonnistumisina ryhmien toiminnan koordinoinnissa, toistuvina yksilöiden välisinä konflikteina sekä legitimiä auktoriteettia koskevin erimielisyyksinä (ks. Williams 1968, 207). Yhtymäkohdat funktiona-

listiseen integraatioteoriaan ovat ilmeisiä: siinä missä juridisluonteisiin normeihin perustuvat institutionaaliset järjestelyt muodostavat federalistisen integraatioteorian ytimen, sosiaalisten normien voidaan katsoa edustavan funktionalistiselle integraatioteorialle tyypillistä säätelymekanismia. Vielä voidaan todeta, että mitranylaisen funktionalismin alkuperäisenä tavoitteena oli kansainvälisen yhteisön vaarallisimman patologisen tilan — konfliktialttiuden — lievittäminen ja parantaminen.

»Konfliktikoulukunta» ja erityisesti sen marxilainen haara korostavat, että normit heijastavat yhteiskunnan valtasuhteita. Siten normit ovat keino, jonka avulla yksi yhteiskunnallinen luokka alistaa ja riistää muita luokkia. Konfliktikoulukunta katsookin sosiaalisen järjestyksen perustuvan toisaalta pakkovalalle ja sanktioille ja toisaalta siihen, että tärkeät yhteiskunnalliset ryhmät eivät ole tiedostaneet todellisia etujaan. (Gibbs 1968, 211—212; Allardt 1968, 135.) Jälleen on mahdollista esittää parallelleja kansainvälisen järjestelmän tasolla: sekä sosialististen maiden ryhmä että kolmannen maailman valtiot ovat katsooneet »kapitalistisen maailmanjärjestelmän» normien ja toimintakäytäntöjen syrjivän ja alistavan kyseisiä maaryhmiä. Tämä on tullut esille esimerkiksi kansainvälistä finansi- ja vapaakauppajärjestelmää kohtaan suunnattuna kriittikkinä. Erityisesti dekolonisaatioprosessiin ja kolmannen maailman yleiseen nousuun liittyi myös selvä tietoisuuden heräämisen ja väärän tietoisuuden korvaamisen elementti.

Normitutkimuksen metodologiasta

Kun on vakuututtu normeihin perustuvan lähestymistavan mielekkyydestä kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa, jäljelle jäävät vielä metodologiset ongelmat, joita tässä käsitellään vain lyhyesti. Normitutkimuksen tärkein metodologinen kysymys koskee normien voimassaolon empiiristä todentamista. Normien voimassaolosta on tehty päätelmiä karkeasti ottaen kolmentyyppisten osoittimien perusteella. Ensinnäkin sosiaalisten normien päteminen on pyritty johtamaan yksilöiden yhdenmukaisesta käyttäytymisestä, vaikka käyttäytymisen yhdenmukaisuuteen ja säännöllisyyteen ei sinänsä aina sisällykään

normatiivista elementtiä. Toiseksi normien päteminen on pyritty osoittamaan yhteisössä esitettyjä normilauseita tutkimalla. Voidaan kuitenkin väittää, että normilauseet ovat tässä suhteessa liian väljä kriteeri, sillä niiden todellinen vaikutus saattaa jäädä varsin vähäiseksi. Kolmas mahdollisuus on kytkeä normin päteminen sanktioiden esiintymiseen. (Mäkelä 1963, 34—35; Opalek 1986, 148—149.) Esimerkiksi Klaus Mäkelä kannattaa sanktioiden korottamista normien voimassaolon perimmäiseksi kriteeriksi (Mäkelä 1963, 35). Voidaan kuitenkin väittää, että normien noudattaminen saattaa perustua yhtä hyvin sosiaalistumiseen kuin sanktioihin tai niiden uhkaan. (Se että sanktiot ovat keskeisiä sosiaalistumisprosessissa on taas toinen kysymys.) Normitutkimusta ei ole syytä rajoittaa sanktioiden tutkimiseen siitäkään syystä, että rajauksen mielekkyys määräytyisi tällöin sanktion käsitteelle kulloinkin annetun sisällön perusteella; lähes mikä tahansa teko voidaan haluttaessa määritellä sanktioksi. Myös normien voimassaolon ilmeinen asteittaisuus on otettava huomioon: Anthony Giddens toteaa, että on olemassa kokonainen joukko erilaisia normien hyväksynnän muotoja aina moraalista sitoutumisesta sanktioiden pelolle perustuvaan normien noudattamiseen (Giddens 1984, 144). Koska normien päteminen on siten ymmärrettävä jatkumoksi, on tältäkin kannalta kyseenalaista, voidaanko samaa metodologista strategiaa soveltaa kaikissa tilanteissa.

Sanktioiden sijasta ja rinnalla voidaan normien identifioinnissa käyttää hyväksi niitä »tekoja», joista sosiaalinen vuorovaikutus koostuu. Kriteerinä on tällöin pidettävä sitä, että tutkimuksen kohteena olevalla käyttäytymisellä on sosiaalista merkitystä ja tietty sosiaalinen sisältö eli yleisesti ottaen sosiaalista relevanssia. Tämä logiikka perustuu siihen, että käyttäytyminen on sitä voimakkaammin normatiivisesti säädeltyä, mitä enemmän sillä on sosiaalista relevanssia. (Ks. Eichner 1981, 150—151.) Tutkimuksen ulottamista sanktioista muihin tekoihin voidaan perustella sillä, että sosiaaliseen vuorovaikutukseen sisältyy signaaleja, jotka eivät ole positiivisia tai negatiivisia sanktioita, mutta jotka kuitenkin heijastavat sosiaalisten normien vaikutusta. Sosiaalisten normien vaikutus voi siten olla reaalista, vaikka sanktioita ei esiintyisikään, koska aikaisemmat sanktiot — tai aikaisemmat kokemuk-

set vuorovaikutuksesta yleisemminkin — ovat saattaneet luoda pysyviä normeja, jotka sitten uusinnetaan uusissa vuorovaikutustilanteissa. Se että normien uusintaminen ei valtioiden välisessä kanssakäymisessä läheskään aina saa sanktioiden muotoja selittyä paljolti sillä, että valtiot pyrkivät virallisessa kanssakäymisessään noudattamaan diplomatian käyttäytymisnormeja. Normeja koskevat mielipiteet on tosin kommunikoituva normiadressaatille, jos niillä halutaan olevan vaikutusta (ks. esim. Blenk-Knocke 1979, 110), mutta tämä voi tapahtua muullakin tavoin kuin sanktioiden välityksellä. Normien määrittämisen tekojen perusteella voidaan tietenkin väittää olevan tautologista, sillä pitäisihän normien ohjata käyttäytymistä. On kuitenkin muistettava, että on vasta kyse normien identifioimisesta eikä normeilla selittämisestä. Kun tekoja käytetään normien indikaattoreina, näiltä ilmiökategorioilta on päinvastoin edellytettävä tiettyä vastaavuutta ja yhteismitallisuutta.

Toisena normitutkimuksen keskeisenä metodologisena kysymyksenä on pidettävä normien merkitystä yhteiskunnallisten ilmiöiden »selittämisen» kannalta. Heti aluksi on todettava, että normien vaikutus ei ole kausaalista. Tämä kuvastuu myös kielenkäytössä, sillä normien sanotaan usein hieman epämääräisesti »ohjaavan» tai »muokkaavan» käyttäytymistä. Normeille on edelleen ominaista, että ne ovat voimassa, vaikka niitä rikottaisiinkin. Siksi normitutkimuksessa ei voida soveltaa tavanomaista hypoteesien ja selitysmallien testausmenetelmää, joka testaa yksittäisiä väittämiä ja hylkää testitilanteesta pätemättömät hypoteesit ja selitysmallit. Friedrich Kratochwil ehdottaakin, että normien selitysvoimaa arvioitaessa käytettäisiin kriteerinä koko teoreettisen viitekehyksen tai tutkimusohjelman heuristista hedelmällisyyttä. (Kratochwil 1984, 703—705.) Jos normi-indikaattoreiksi on valittu teot, olisi metodologiselta kannalta triviaalia ja tautologista selittää käyttäytymistä teoista johdetuilla normeilla. Implisiittisenä taustaolettamuksena voi silti olla käsitys, jonka mukaan tiettyssä vuorovaikutuskontekstissa vaikuttavien normien identifioiminen auttaa ymmärtämään vuorovaikutuksen dynamiikkaa. Varsinaiseksi näkökulmaksi selitysyhteyksissä voidaan kuitenkin valita normien selittäminen normeilla selittämisen sijasta.

Sosiaalisten normien syntyhistorian ja uusintamisen tutkiminen saattaa osoittautua vähintäänkin yhtä mielenkiintoiseksi kuin pyrkimys ilmiöiden selittämiseen normien avulla. Sighard Neckelin mukaan vastavuoroisuus ilmenee politiikassa vallanpitäjien ja alamaisten välisenä jatkuvana »sondeerausena», jonka tarkoituksena on saada selville, miten pitkälle kumpikin osapuoli voi tavoitteidensa ajamisessa mennä. Kulloinkin voimassa olevat oikeudet ja velvollisuudet sekä vallankäytön ja kuuliaisuuden rajat tulevat näkyviin vasta silloin, kun niitä testataan suhteessa vastapuolen reaktioihin. (Neckel 1986, 600.) Analogisesti voidaan olettaa, että normien kulloinkin voimassa olevat rajat paljastuvat vasta silloin, kun normit on uusintettava soveltamalla niitä uudessa kontekstissa. Uusintamiskäsitettä hyödyntäen voidaan siten pyrkiä selvittämään, millaisten vuorovaikutusprosessien kautta normien rajojen ja sisällön määrittely tapahtuu ja miten uusintettuja normeja koskeva yhteisymmärrys tai kompromissi saavutetaan. Ulkopoliittian tutkimuksessa erityistä huomiota voidaan kiinnittää mahdollisten ulkoisten normiauktoriteettien ja normien uusintamiseen osallistuvien valtionsisäisten toimijoiden väliseen dynamiikkaan.

Lopuksi

Sosiaalisen normin käsite eroaa oikeudellisista ja moraalisisista normeista siinä, että se sisällyttää itseensä myös normien noudattamiseen ja täytäntöönpanon liittyvän problematiikan. Kansainvälisten suhteiden ja ulkopoliittian tutkimukseen sovellettuna sosiaalisiin normeihin tukeutuva lähestymistapa ottaa siten huomioon realistisen koulukunnan normikeskeisyyttä koskevan kritiikin, mutta ei toisaalta myöskään redusoi kansainvälisiä suhteita valtasuhteiden verkostoksi. On selvää, ettei kansainväliseen politiikkaan sovellettava sosiaalisten normien tutkimus voi orjallisesti noudattaa sosiologisen normitutkimuksen vakiintuneita muotoja. Sen sijaan se voi etsiä ratkaisuja, jotka tekevät oikeutta kansainvälisen järjestelmän »jakautuneelle yhteisöllisyydelle» ja bilateraalisten normien ensisijaisuudelle. Näyttäisi siltä, että näitä ratkaisuja etsittäessä voidaan hyödyntää varsin pitkälle perinteisen historian tutkimuksen menetelmiä.

LÄHTEET

- Aarnio, Aulis: Oikeussäännösten tulkinnasta. Helsinki 1982.
- Allardt, Erik: Konflikti- ja yhteisyysteoriat: kehitystä jarruttava erottelu? Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen eripainossarja no. 41—60, no. 58. Helsinki 1968.
- Allardt, Erik: Sociologia I. Juva 1983.
- Beitz, Charles R.: Political Theory and International Relations. Princeton 1979.
- Blenk-Knocke, Edda: Zu den soziologischen Bedingungen völkerrechtlicher Normenbefolgung. Die Kommunikation von Normen. Münchener Universitätsschriften. Juristische Fakultät. Abhandlungen zur rechtswissenschaftlichen Grundlagenforschung, Band 40. Ebelsbach 1979.
- Bonkovsky, F.O.: International Norms and National Policy. Grand Rapids (Mich.) 1980.
- Bull, Hedley: Martin Wight and the Theory of International Relations. British Journal of International Studies, vol. 2, no. 2 (1976), s. 101—116.
- Bull, Hedley: The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics. Hong Kong 1977.
- Bull, Hedley: The Emergence of a Universal International Society. Teoksessa Hedley Bull & Adam Watson (toim.): The Expansion of International Society. Oxford 1984, s. 117—126.
- Bull, Hedley & Watson, Adam (toim.): The Expansion of International Society. Oxford 1984.
- Cohen, Raymond: International Politics. The Rules of the Game. New York 1981.
- Dreyer, Roland: Perception of State-Interaction in Diplomatic History: A Case for an Interdisciplinary Approach between History and Political Science. Millennium, vol. 12, no. 3 (1983), s. 260—275.
- Eichner, Klaus: Die Entstehung sozialer Normen. Beiträge zur sozialwissenschaftlichen Forschung, Band 17. Opladen 1981.
- Falk, Richard: Toward a Legal Regime for Nuclear Weapons. Teoksessa Richard Falk ym. (toim.): International Law. A Contemporary Perspective. Boulder 1985, s. 453—472.
- George, Alexander L.: U.S. — Soviet Global Rivalry: Norms of Competition. Teoksessa Gilbert R. Winham (toim.): New Issues in International Crisis Management. Boulder 1988, s. 67—89.
- Gibbs, Jack P.: The Study of Norms. Teoksessa David L. Sills (toim.): International Encyclopedia of the Social Sciences, vol. 11. The Macmillan Company & The Free Press 1968, s. 208—213.
- Giddens, Anthony (1979): Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia. Toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta-analyyseissa. Keuruu 1984.
- Goldmann, Kjell: International Norms and Governmental Behaviour. Cooperation and Conflict, vol. 4, no. 3 (1969), s. 162—204.
- Goldmann, Kjell: International Norms and War between States. Three Studies in International Politics. Stockholm 1971.
- Gouldner, Alvin W.: The Norms of Reciprocity: A Preliminary Statement. American Sociological Review, vol. 25, no. 2 (1960), s. 161—178.
- Hoffman, Mark J.: Normative Approaches. Teoksessa Margot Light & A.J.R. Groom (toim.): International Relations. A Handbook of Current Theory. London 1985, s. 27—45.

- Hoffmann, Stanley: *Duties Beyond Borders. On the Limits and Possibilities of Ethical International Politics*. New York 1981.
- Keohane, Robert O.: *Reciprocity in International Relations*. *International Organization*, vol. 40, no. 1 (1986), s. 1—27.
- Krasner, Stephen D.: *Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables*. Teoksessa Stephen D. Krasner (toim.): *International Regimes*. Ithaca 1983, s. 1—21.
- Kratochwil, Friedrich: *The Force of Prescriptions*. *International Organization*, vol. 38, no. 4 (1984), s. 685—708.
- Kratochwil, Friedrich & Ruggie, John Gerard: *International Organization as an Art of the State: A Regime Critique*. *International Organization*, vol. 40, no. 4 (1986), s. 753—775.
- Krummenacher, Heinz: *Internationale Normen und Krisen. Die Normative Dimension internationaler Politik*. Zürcher Beiträge zur politischen Wissenschaft, Band 11. Grösch 1985.
- Marks, Stephen P.: *Emerging Human Rights: A New Generation for the 1980s?* Teoksessa Richard Falk ym. (toim.): *International Law. A Contemporary Perspective*. Boulder 1985, s. 501—513.
- McDougal, Myres s. & Lasswell, Harold D.: *The Identification and Appraisal of Diverse Systems of Public Order*. Teoksessa Richard Falk ym. (toim.): *International Law. A Contemporary Perspective*. Boulder 1985, s. 163—187.
- McMahan, Jefferson: *The Ethics of International Intervention*. Teoksessa Kenneth Kipnis & Diana T. Meyers (toim.): *Political Realism & International Morality. Ethics in the Nuclear Age*. Boulder 1987, s. 75—101.
- Miller, A.J.: *The Role of Deviance in World International Society*. *Millennium*, vol. 12, no. 3 (1983), s. 244—259.
- Mäkelä, Klaus: *Normeista sosiologian tutkimuskohteena*. *Sosiologian pro gradu -tutkielma* 1963. Helsingin yliopisto.
- Nardin, Terry: *Law, Morality, and the Relations of States*. Princeton 1983.
- Neckel, Sighard: *Das Stellschälchen der Macht. Zur Soziologie des politischen Skandals*. *Leviathan*, vol. 14, no. 4 (1986), s. 581—605.
- Nye, Joseph S.: *Nuclear Ethics*. New York 1986.
- Opalek, Kazimierz: *Theorie der Direktiven und der Normen. Forschungen aus Staat und Recht* 70. Wien 1986.
- Schneider, Jan: *State Responsibility for Environmental Protection and Preservation*. Teoksessa Richard Falk ym. (toim.): *International Law. A Contemporary Perspective*. Boulder 1985, s. 602—633.
- Waltz, Kenneth N.: *Theory of International Politics*. Reading (Mass.) 1979.
- Werner, Richard: *The Immorality of Nuclear Deterrence*. Teoksessa Kenneth Kipnis & Diana T. Meyers (toim.): *Political Realism & International Morality. Ethics in the Nuclear Age*. Boulder 1987, s. 158—178.
- Williams, Robin M.: *The Concept of Norms*. Teoksessa David L. Sills (toim.): *International Encyclopedia of the Social Sciences*, vol. 11. The Macmillan Company & The Free Press 1968, s. 204—208.
- von Wright, G.H.: *Logiikka, filosofia ja kieli*. Keuruu 1982.
- Young, Oran R.: *Regime dynamics: The Rise and Fall of International Regimes*. *International Organization*, vol. 36, no. 2 (1982), s. 277—297.